

ต้นกล้าเรียนรู้ สำนึกรักบ้านเกิด ร่วมดูแลทรัพยากรชุมชน

“สำหรับผมการเรียนรู้จากของจริงดีกว่า ได้วิเคราะห์จากสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ได้ศึกษาและเข้าใจแก่นแท้ของชุมชน แล้วนำศักยภาพนั้นมาพัฒนาบ้านเกิดตนเอง ทุกวันนี้ผมได้เรียนรู้สิ่งดีๆ มากมายทั้งการทำงานอย่างเป็นขั้นเป็นตอน การประสานงาน และมีความสุขที่ได้ทำงานอยู่บ้าน ได้เห็นรอยยิ้มของน้องๆ เมื่อเขาทำกิจกรรม ได้เห็นรอยยิ้มของผู้เฒ่าผู้แก่ ยามที่มองลูกหลานทำงานเพื่อบ้านตัวเอง ชุมชนใกล้ชิดกันมากขึ้น” ความรู้สึกที่เกิดขึ้นของน้องนพ¹ แกนนำที่ผ่านประสบการณ์มากมายจากกิจกรรม

กลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดงเหนือ เป็นกลุ่มเด็กๆ ในชุมชนที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ในโรงเรียน อายุตั้งแต่ 5-21 ปี ซึ่งได้ฝึกฝนจากการเรียนรู้กับชุมชนผ่านการลงมือปฏิบัติจริงด้วยสำนึกและตั้งใจที่อยากจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ร่วมดูแลทรัพยากรป่าต้นน้ำ แหล่งน้ำในชุมชน โดยใช้กิจกรรมค่ายการเรียนรู้ปลุกจิตสำนึกรุ่นต่อรุ่น ปัจจุบันมีสมาชิกเหลือเพียง 25 คน มีกลไกการทำงานแบบโครงสร้างที่เป็นทางการ เน้นการสร้างการมีส่วนร่วม “เด็กคิดเสนอ ผู้ใหญ่ร่วมสนับสนุน เป็นแรงงานสำคัญในกิจกรรม” เพื่อให้เยาวชนตระหนักและช่วยกันขับเคลื่อนงานอนุรักษ์ในบ้านเกิด

การทำกิจกรรมร่วมกันนั้น พวกเขาอาศัยการช่วยกันคิด หาข้อสรุป แล้วนำไปเสนอผู้ใหญ่ เพื่อขอคำปรึกษา กิจกรรมจึงเกิดขึ้นตามความเหมาะสมของจังหวะและเวลา หน้าแล้งพวกเขาพากันไปสำรวจป่า ทำฝาย พอหน้าฝนก็ฟื้นฟูวิถีชีวิตการทำนา โครงการถนนกินได้ โดยการปลูกพืชผักสวนครัว และสำรวจสมุนไพรรักษาโรค ปิดเทอมจัดค่ายปลูกจิตสำนึกเยาวชน ปลายปีก็พากันไปศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อศึกษาวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน และร่วมกันฟื้นฟูวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นมาใหม่ นอกจากนี้กลุ่มเยาวชนได้ตกลงกับกลุ่มเยาวชนหมู่บ้านรอบๆ อีก 7 กลุ่ม (บ้านควนแครง บ้านปากคลอง บ้านลิเระ บ้านเคี่ยมงาม บ้านคลองลู บ้านหัวหิน บ้านเกาะจาก) จัดค่ายหมูนเวียนทุก 3 เดือน หมูนเวียนกันเป็นเจ้าภาพ เสมือนไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปัญหา การทำงาน และให้กำลังใจกัน

ในวันนี้ กลุ่มเยาวชนน้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดงเหนือ ต้นกล้าที่ค่อยๆ เติบโตกลุ่มนี้เป็นเสมือนแรงกระตุ้นให้ผู้ใหญ่มารวมกลุ่มทำกิจกรรมพัฒนาชุมชน “พอเห็นเด็กทำ ลงไปปล่อยปลา พัฒนาพื้นที่ คนใหญ่ก็เห็นว่าดี ได้ร่วมกับเด็ก สิ่งไหนที่เด็กทำไม่ได้คนเฒ่าก็จะช่วยกัน” เพื่อร่วมปกป้องดูแลทรัพยากรบ้านเกิด เด็กๆ เยาวชนเหล่านี้ต่างมีเป้าหมายร่วมกันที่จะทำให้เด็กและเยาวชนในชุมชนสามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำต่อจากผู้ใหญ่ในชุมชนในการทำงานในทุกๆ ด้านและรู้ถึงแก่นแท้ของชุมชนที่เป็นไปด้วยความรักบ้านเกิดของตัวเอง แม้ต้นกล้าเหล่านี้ยังไม่ถึงฝัน ด้วยพวกเขาต้องการการพัฒนาทักษะการเป็นผู้นำ การทำงานแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่จากการสนับสนุนและหนุนเสริมของผู้ใหญ่ใจดีทั้งภายในและภายนอกที่จะช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และฝึกฝนทักษะของแต่ละคน และก้าวผ่านปัญหาอุปสรรคต่างๆ ไปได้

ต่อสู้อวมกลุ่มดูแลป่าต้นน้ำ...เพื่อปกป้องถิ่นอาศัยและที่ทำกินให้ลูกหลาน

ชุมชนบ้านคลองไม้แดงเหนือ-เคี่ยมงาม ต.บ่อน้ำร้อน อ.กันตัง จ.ตรัง เป็นชุมชนเล็กที่ผู้คนอพยพย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดใกล้เคียง อาทิ จังหวัดพัทลุงและจังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ 100 กว่าปีที่ผ่านๆ มา เพื่อเข้ามาลี้ภัยกับฐานสร้างบ้านเรือน และทำมาหากินด้วยการทำข้าวไร่ และรับจ้างทำไม้ ก่อนจะปรับเปลี่ยนมาเป็นการทำสวนยางพารา เนื่องจากสภาพพื้นที่ในอดีตเป็นป่าดงดิบมีสัตว์ร้ายอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเข้าๆ ออกๆ อยู่ตลอดเวลา อีกทั้งการเดินทางเข้าออกยากลำบาก ไม่มีถนนต้องเดินเท้าหรือใช้ม้าเป็นพาหนะ เมื่อมีการสัมปทานป่าในปี พ.ศ. 2512 ใน

1

นายพนิต เมืองแก้ว ประธาน กลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดงเหนือ

บริเวณนี้ทำให้การเดินทางสะดวกขึ้น เนื่องจากมีการนำช่างมาลากไม้ อีกทั้งมีเครื่องมือในการตัดต้นไม้ใหญ่ จึงทำให้ชาวบ้านเข้ามาบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำไร่ข้าวมากขึ้น พอป่าถูกสัมปทานทำให้ความหนาแน่นของป่าลดลง สัตว์ป่าดุร้ายจึงลดลงตามไปด้วย จึงทำให้มีชาวบ้านอพยพเข้ามาสร้างบ้านเรือนและจับจองพื้นที่ทำกินตั้งแต่นั้นมา หลังจากมีการเปิดสัมปทานป่าแล้ว มีชาวบ้านอพยพเข้ามาในหมู่บ้านคลองไม้แดงมากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อจับจองพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยจากการอาศัยทำกินอยู่ในพื้นที่ก่อนการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ในปี พ.ศ. 2524 ทำให้ในภายหลังที่ตั้งหมู่บ้านจึงอยู่ใจกลางอุทยานแห่งชาติ ทำให้หน่วยพิทักษ์รักษาป่า (ควนแดง) ได้เข้ามาถล่มทลายบริเวณควนอ่าวปูเลเนินย่านเชือก คลองน้ำเค็มและเนินขวาง เพื่อไม่ให้ชาวบ้านบุกรุกและขึ้นเก็บของป่าในพื้นที่ดังกล่าว ส่งผลให้ชาวบ้านในพื้นที่ต่างได้รับความเดือดร้อน และเมื่อชาวบ้านถูกไล่ที่ คนในชุมชนจึงรวมตัวกันคัดค้าน และจัดตั้งกลุ่มช่วยกันดูแลป่าต้นน้ำ เพื่อให้ภาครัฐมองชุมชนมิใช่เพียงผู้ทำลาย แต่ยังคงช่วยดูแลรักษาป่าต้นน้ำอีกด้วย ต่อมา พ.ศ. 2540 ชาวบ้านในชุมชนต่างรวมตัวกันดูแลป่า และล่าคลองโดยที่มีการวางกฎกติกา คือ การปิดคลอง 1 ปี เปิดให้เก็บหาได้ 3 เดือน โดยปล่อยให้มีการเก็บหาในช่วงฤดูฝน ซึ่งจากการวางกฎทำให้ปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นจึงได้กระทำกันมาติดต่อกันจนถึงปัจจุบัน ส่วนเรื่องการบุกรุกทำลายป่าสมบูรณ์ คนในชุมชนจะช่วยกันตัดกั้นเตือน ซึ่งจากเหตุการณ์ที่ผ่านมาทำให้ชาวบ้านเห็นปัญหาในชุมชนจึงได้ร่วมกันประชุมชาวบ้านในชุมชนเพื่อร่วมจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำบ้านคลองไม้แดงในปี 2547 ชาวบ้านทั้งในชุมชนบ้านคลองไม้แดงและบ้านเคี่ยมงาม ซึ่งมีที่ทำกินในชุมชนบ้านคลองไม้แดงต่างร่วมกันตั้งกลุ่มขึ้นโดยตั้งชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มรักษาป่าต้นน้ำบ้านคลองไม้แดง”

กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำบ้านคลองไม้แดงมีการทำงานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชน โดยมีการวางกฎกติกาซึ่งบังคับใช้ในชุมชน เพื่อต่อสู้และแก้ปัญหาเรื่องที่ดินทำกินในเขตอุทยานเจ้าไหม การไม่ได้รับความเป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ในการใช้ทรัพยากร และการกำหนดเขตพื้นที่ของชุมชนบ้านคลองไม้แดงเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ รวมทั้งเพื่อแก้ปัญหาการลักลอบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชน

จากปัญหาดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านคลองไม้แดงต่างต่อสู้เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกับป่าอย่างมีสิทธิ และทำกินในที่ดินของตนเองได้อย่างมั่นคง โดยไม่ต้องหวาดกลัวต่ออำนาจของหน่วยงานราชการ ดังนั้นทางกลุ่มจึงต้องดิ้นรนเพื่อที่จะใช้สิทธิของคนในชุมชนในการทำกินและอยู่อาศัยได้อย่างมั่นคง โดยมีหน่วยงานพัฒนาเอกชนที่ได้เล็งเห็นปัญหาของชาวบ้านและได้เข้ามาช่วยเหลืออย่างมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อช่วยเหลือและประสานงานต่าง ๆ ของชุมชนให้เคลื่อนไปได้เป็นอย่างดีรูปแบบมากขึ้น การเข้ามาของมูลนิธิฯ ทำให้ชาวบ้านมีกำลังใจในการต่อสู้และมีกำลังใจที่จะดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่อไป เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนสืบไป และร่วมปกป้องผืนแผ่นดินแห่งนี้ไว้ให้กับลูกหลานของตัวเองได้มีที่อยู่อาศัยและทำกินไปชั่วลูกชั่วหลาน

อีกทั้งด้วยการแถลงการณ์ “สู้เพื่อลูกหลาน หยุดคุกคามท้องถิ่นดั้งเดิม” ที่ยืนยันสิทธิการทำกินมาก่อนการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ โดยใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนอย่างเรียบง่าย และสืบทอดอยู่อาศัยบนแผ่นดินร่วมกับผืนป่าสายน้ำ และทุกสรรพสิ่ง โดยไม่ทำลาย มีการสอนลูกหลานให้เข้าใจถึงการล่าทำกินที่ทำแต่พอมี เพียงพอกับครอบครัวของตนเอง อย่างโลภ อย่างทำลายต้นไม้ และชุมชนพร้อมที่จะจัดการทรัพยากรในชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากร ซึ่งได้ชี้ให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้เห็น ว่า ชาวบ้านในชุมชนตั้งใจที่จะดูแลรักษาทรัพยากรในชุมชนโดยชุมชนเอง โดยได้ทำงานด้านอนุรักษ์ฟื้นฟูและหนุนเสริมกิจกรรมของเยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยทางกลุ่มและชุมชนได้ถือปฏิบัติร่วมกัน

“หากเราไม่สร้างเด็กรุ่นใหม่ขึ้นมา ให้ศึกษาเรียนรู้ตรงนี้ ผู้ใหญ่เดี๋ยวก็แก่ชรา หากไม่มีคนใหม่มาแทน ก็หมดคนที่จะมาดูแลป่่าต้นน้ำ”

ค่ายกิจกรรม...เรียนรู้กับชุมชน...กำเนิดกลุ่มเยาวชน “รักษน้ำตกเนินนกกุงบ้านคลองไม้แดงเหนือ”

“การประกาศพื้นที่บ้านคลองไม้แดงเหนือให้เป็นส่วนหนึ่งของเขตอุทยานแห่งชาติเจ้าไหม เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวทางด้านกรอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากส่งผลต่อพื้นที่ทำกินของชาวบ้านเอง เมื่อมีกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้ชาวบ้านต้องเรียนรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนและสิทธิเกี่ยวกับคนอยู่กับป่ามากขึ้น ในส่วนของเยาวชนเองก็มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมพร้อมกับมีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ผ่านกิจกรรมค่ายที่เรียนรู้กับชุมชนในทุกปี โดยปัจจุบันจัดอบรมน้องๆ เป็นรุ่นที่ 4 แล้ว”

ในปี พ.ศ. 2546 กลุ่มเด็ก ๆ ในชุมชนที่เคยมีเส้นทางห่างไกลจากการเล่นเกมและคอมพิวเตอร์ ตั้งแต่ครั้งยังเรียนอยู่ ป.4-ป.5 เด็ก ๆ หลายคนได้ตามพ่อแม่ไปทำกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ในหมู่บ้าน ในวันนั้นเด็ก ๆ เพียงแต่รู้สึกสนุกที่ได้ร่วมตามผู้ใหญ่ แต่สิ่งที่แฝงมากับความสนุกในวัยนั้นกลับซึมซับมาโดยไม่รู้ตัว นั่นคือ ความรักและความห่วงใยในการปกป้องรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในบ้านตัวเอง ปกป้องสิทธิชุมชน สิทธิของคนอยู่กับป่า น้องนพ บอกว่า “คนอยู่กับป่า ใช่ว่าจะทำลายป่าเสมอไป” และจากการที่น้องนพ น้องจอย และเพื่อน ๆ ในวัยเด็กได้ช่วยพ่อแม่ทำงานต่อสู้อกับหน่วยงานภาครัฐในเรื่องสิทธิชุมชน “แรกๆ เราไม่คิดอะไรสนุกตามภาษาเด็ก แต่มันก็ได้ซึมซับอยู่ในตัวได้เห็นสิ่งที่พ่อแม่ต่อสู้เพื่อพวกเรา” อีกทั้งการไปศึกษาต่อในโรงเรียนกันตั้งรัฐศึกษา จึงได้ร่วมกันทำกิจกรรมในชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีการออกค่ายเยาวชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกันหลายครั้ง นอกจากนั้นยังมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องของกลุ่มเยาวชนรักษน้ำตกเนินนกกุง-เคี่ยมงาม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมชุมชน จึงทำให้พวกเขาได้เรียนรู้และศึกษาสิ่งที่เป็นความจริงนอกเหนือจากในห้องเรียน ด้วยการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นความสำนึกในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว จึงกลายเป็นกลุ่มเยาวชนเป้าหมายที่กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำฯ นำโดย นายก² ได้ชักชวนมาเข้าค่ายร่วมกับเด็ก ๆ ในชุมชน โดยเชิญนักวิชาการ หลายๆ ฝ่าย มาให้ความรู้กับเด็ก ๆ ในชุมชน เช่น ผู้อำนวยการโรงเรียนกันตั้งรัฐศึกษา หัวหน้าอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ให้ความรู้ในเรื่องการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และมีพี่โต ทำหน้าที่ช่วยจัดกระบวนการ ผู้ใหญ่ก็จะพาเด็กไปเข้าไปร่วมเรียนรู้ในป่าโดยการร่วมกันทำฝายน้ำล้น หรือฝายลูกหมู บวชป่า สำรวป่า และเรียนรู้เรื่องสมุนไพร เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในความรักห่วงใยต่อทรัพยากรและจะไม่ทำลายทรัพยากรเหล่านี้

หลังจากนั้น น้องนพ น้องจอย และเพื่อน ๆ อีก 3-4 คน ได้รวมกลุ่มเพื่อนน้องๆ ในหมู่บ้านที่ได้เข้าค่ายร่วมกันตั้งกลุ่มเยาวชนรักษน้ำตกเนินนกกุงบ้านคลองไม้แดงเหนืออย่างไม่เป็นทางการ มีการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การออกค่าย การเดินป่า การสำรวจน้ำ วาดรูปกล้วยไม้ เก็บขยะ ปลูกต้นไม้ เป็นต้น และเมื่อกลุ่มเยาวชนรักษน้ำตกเนินนกกุง-เคี่ยมงามได้ส่งประกวดรางวัลลูกโลกสีเขียว บ้านคลองไม้แดงเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมที่คณะกรรมการจะเข้ามาตรวจสอบ กลุ่มเยาวชนรักษน้ำตกเนินนกกุงบ้านคลองไม้แดงเหนือ จึงเริ่มเปิดตัวอย่างเป็นทางการในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา โดยรุ่นแรกมีสมาชิกประมาณ 30 คน ต่อมาในปี พ.ศ. 2550 จึงเปลี่ยนชื่อเป็นกลุ่มเยาวชนรักษน้ำตกเนินนกกุงบ้านคลองไม้แดงเหนือ ด้วยเหตุผลเพราะต้องการประชาสัมพันธ์น้ำตกหินปูนไปด้วย ลักษณะน้ำตกจะคล้ายๆ นกกุงลาแพนมีหินปะเกาะเป็นชั้นๆ เหมือนหางนกกุง “ตอนแรกปรึกษาผู้ใหญ่ และเสนอว่าจะจัดตั้งกลุ่มเยาวชน มีประมาณ 30 คน มีตั้งแต่ 5 ขวบ จนถึงวัยรุ่น เราไม่จำกัดอายุ บางทีมาวิ่งเล่น ตามดูเราทำกิจกรรม แต่เขาจะได้การปลูกฝังไปเองโดยไม่รู้ตัว เราใช้วิธีทำค่าย ทำกิจกรรมวันเสาร์-อาทิตย์ ปิดเทอม วันสำคัญ โดยสำรวจป่า สำรวคลอง ทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา หลังจากนั้นก็ปลูกฝังเรื่องวิถีชีวิต และศิลปะประเพณีวัฒนธรรมภาคใต้ และเล่นดนตรีเพื่อชีวิตซึ้งๆ น้อยๆ มาทำกิจกรรม”

² นายประพันธ์ หนูวงศ์ คณะกรรมการ กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำบ้านคลองไม้แดง

ก่อนหน้าเด็ก ๆ มาเข้าค่าย น่ายก และน้องนพ จะเข้าไปขออนุญาตผู้ปกครองเด็ก ๆ “เขาต้องเป็นคนอนุญาต ผู้ปกครองหลายคนมาให้กำลังใจระหว่างทำกิจกรรม บางคนเห็นว่ามาทำกิจกรรม รู้สึกว่า ไม่ได้เรื่องอะไร อยู่ช่วยพ่อแม่ เก็บยางดึกกว่า” หลายคนเลยไม่อนุญาตให้ลูกหลานเข้าร่วม เด็กในชุมชนมีน้อย ดังนั้นการเข้าค่ายแต่ละครั้งก็จะเชิญเด็ก ๆ จากหมู่บ้านอื่น ๆ หมู่บ้านละ 4-5 คน ในการเข้าร่วมกิจกรรม ช่วงปีแรกของการจัดค่ายจะมีเงินสนับสนุนจากมูลนิธิเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน หรือบางครั้งอาจจะสลับหมุนเวียนพื้นที่จัดค่ายไปตามพื้นที่เครือข่ายที่อาศัยทำกินในเขตพื้นที่ป่าเดียวกัน หากทางชุมชนทำค่ายแล้วเมื่อเยาวชนมีความรู้มีความสามารถพอจะเป็นพี่เลี้ยงได้ ก็จะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ให้กับพื้นที่อื่นๆ ในเครือข่าย

นอกจากนี้การเข้าไปเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา ทำให้เด็ก ๆ ได้รู้จักกับพวกพี่ ๆ ทำงานเชิงอนุรักษ์ ภายใต้ชื่อ กลุ่มเยาวชนรักคลองสีเร่ เมื่อชมรมมาทำกิจกรรมกับโรงเรียน เกิดการขยายงานต่อสู่ชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากร ถึงแม่เดิมชาวบ้านจะดำเนินการมาแล้ว แต่กลุ่มเยาวชนได้เข้าไปช่วยเติมเต็มในส่วนของคุณสมบัติขาด ทั้งข้อมูลเชิงลึกในเรื่องฐานทรัพยากร (ความสำคัญของสัตว์ และพืชแต่ละชนิด ที่พบอยู่ในพื้นที่) ประเพณี วัฒนธรรม ที่นำมาเป็นตัวอย่าง นั่นคือ การลงเนื้อหารายละเอียดประเพณี วัฒนธรรม เช่น ประเพณีการไหว้ถวายย เทศกาลไหว้เจ้าที่ ศาลพระภูมิ จึงเกิดปฏิทินกิจกรรม “เมื่อก่อนมีตา ๆ ลุง ๆ เข้าไปเก็บสมุนไพรมาตากแห้งทำยาครอบ รักษารักษาโรคภัยด้วยตัวเอง ไม่ต้องพึ่งพาหมอ เมื่อผู้รู้ไม่อยู่ กลุ่มเด็ก ๆ ก็พยายามไปสืบค้นสอบถามจากยาย ว่าสิ่งเหล่านี้มี ความเป็นมาอย่างไร ตัวยาอะไรผสมกับอะไร ใช้รักษาอะไรได้บ้าง” สำหรับการจัดการทรัพยากรเยาวชนร่วมกับชุมชน พุดคุยแลกเปลี่ยน เดินสำรวจป่าในวันเสาร์-อาทิตย์ “พวกเรา ก็ไปกับคนเฒ่าไปแล้วว่ามีผู้ใหญ่ทำอะไร” เสียบบอกเล่าของ น้องนพถึงกระบวนการเรียนรู้กับชุมชนที่ทำให้พวกเขาได้เข้าใจกระบวนการอนุรักษ์และดูแลป่าได้มากยิ่งขึ้น ก่อนเริ่มลง มือปฏิบัติการและดำเนินกิจกรรมด้วยตัวเอง

ธรรมชาติเป็นครู...ฝึกตนจากการปฏิบัติจริง...ปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด

เมื่อผู้ใหญ่ไม่หวังที่จะมาเป็นแกนหลักในการจัดกิจกรรม กลุ่มเยาวชนรักน้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดงเหนือ ก็ยังคงทำกิจกรรมกันต่อไป โดยการจัดกิจกรรมเข้าค่าย ปลูกจิตสำนึก การสำรวจป่า สำรวจคลอง ศึกษาวิถีชีวิตชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่น เริ่มมีน้อง ๆ ที่สนใจเข้ามารวมทำกิจกรรมมากขึ้น น้องนพ น้องจอย น้องอร และเพื่อนๆ อีก 2-3 คน ก็พัฒนากลายเป็นผู้นำ “ชวนกันแล ชวนกันคิด ชวนกันทำ ลงมือทำกันเอง” กิจกรรมที่เกิดขึ้นพิจารณาช่วง จังหวะและโอกาสให้เหมาะสม พุดคุยกับสมาชิกถึงสิ่งที่อยากทำ “น้องอยากทำอะไร เช่น เดินป่า เล่นละคร เป็นต้น แล้ว ขอมติที่ชัดเจนภายในกลุ่มอีกครั้ง” ก่อนที่น้องนพและเพื่อนๆ แกนนำจะนำไปปรึกษากับทางผู้ใหญ่ต่อไป เพื่อขอความ คิดเห็นและเห็นชอบจากผู้ใหญ่ หลังจากนั้น น้องนพ และเพื่อนๆ ก็จะเริ่มช่วยกันเขียนโครงการเพื่อหางบประมาณทั้ง จากชาวบ้านในชุมชน หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการบริหารส่วนตำบล และอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ซึ่งในรุ่น แรกๆ แกนนำผู้หญิงที่ทำหน้าที่ประสานงาน แกนนำผู้ชายจะเป็นกำลังหลักในการทำกิจกรรม มีพี่เลี้ยง กว่า 10 คน มี การมอบหมายหน้าที่ให้รับผิดชอบที่ชัดเจนของแต่ละคน ปัจจุบันการคิดกิจกรรมจะเกิดขึ้นจากน้องนพเป็นหลัก ด้วยวัยที่ ต่างๆ กับน้องสมาชิกในกลุ่ม ประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ต่างกัน ทำให้การมอบหมายหน้าที่ให้กับน้องๆ สมาชิกในกลุ่ม อาจจะไม่เหมาะสมกับความสามารถหรือบุคลิกของน้องๆ ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงต้องช่วยกันแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเสีย เป็นส่วนใหญ่

กระบวนการทำงานของกลุ่มจึงเริ่มต้นจัด “ค่ายศึกษาเรียนรู้ ป่าคู่คลอง จากพี่สู่น้อง” เน้นให้กลุ่มเยาวชนรุ่น พี่เป็นตัวกลางถ่ายทอดงานอนุรักษ์สู่รุ่นน้อง กระตุ้นให้เยาวชนและคนในชุมชนเกิดความรักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น รวมถึงเปิดโอกาสให้เยาวชนแสดงออกอย่างสร้างสรรค์และพัฒนาตัวเองไปสู่ความเป็นผู้นำใน อนาคต กิจกรรมประกอบด้วย การบรรยายทางวิชาการให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ การ อนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น การป้องกันแก้ปัญหาเสพติด เป็นต้น สิ่งที่เกิดขึ้นตามมา คือ ข้อตกลงการบังคับใช้เพื่อ แก้ไขปัญหาน้ำเสีย “ที่เราเห็นกันมาตลอด ตอนแรกในหมู่บ้านมีปัญหา น้ำเสียเกิดจากอะไร ก็เริ่มลงไปสำรวจจึก และตรวจวัดคุณภาพน้ำ” จากเด็ก ๆ ในชุมชน และพี่ ๆ ในโรงเรียนมาช่วยกัน จนค้นพบว่า การปล่อยน้ำเสียจากโรงงา

ยางพาราลงในลำคลอง ทำให้น้ำเสีย น้ำตกตะกอน ปลาและสัตว์น้ำเริ่มอพยพ และบางส่วนเริ่มตาย “เรามองว่าควรมีการแก้ไข นำข้อมูลไปคุยกับชาวบ้านและแกนนำในชุมชนให้เกิดความเข้าใจ และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น” โดยการแนะนำให้ชุมชนขุดบ่อบำบัด ทำบ่อพัก บ่อล้น จากพี่ๆ เจ้าหน้าที่จากมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ภายใต้โครงการจอมป่า กลุ่มเยาวชนได้นำชะพลูมาช่วยกรองน้ำ ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสังเกตของเยาวชนที่พบเห็นชะพลูขึ้นได้ดีในบริเวณที่เป็นคูน้ำสกปรก หรือตามโรงจักร ที่มีชะพลูขึ้นดี จึงนำมาทดลองใช้ในบ่อบำบัดน้ำ ซึ่งก็ได้ผลปัญหาน้ำเน่าก็หายไป

“กิจกรรมส่วนใหญ่จะทำในวันเสาร์อาทิตย์ และช่วงปิดภาคเรียน มีทั้งการเดินป่า บวชป่า เรียนรู้วิถีชุมชน สืบสวนพืชสมุนไพร พันธุ์ไม้ มีวิทยากรชาวบ้านให้ความรู้เกี่ยวกับพืชพรรณไม้ พันธุ์สัตว์ หลังจากนั้นเราจะเพิ่มเนื้อหาการศึกษาทรัพยากรน้ำ ระบบนิเวศในลำคลองด้วยการวิจัยผ่านกระบวนการนักสืบสายน้ำ โดยมีผู้ใหญ่เป็นที่ปรึกษา ใ คำแนะนำ สังเกตการณ์ ให้กำลังใจ และร่วมกิจกรรมด้วยในบางครั้ง” นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเดินสำรวจสภาพแวดล้อมของป่าบ้านคลองไม้แดงเหนือ ป่าต้นน้ำของคลองหลายสาย ซึ่งเปรียบเสมือนเส้นเลือดหล่อเลี้ยงคนในชุมชน เพื่อให้เยาวชนทุกคนเห็นคุณค่าช่วยกันดูแลรักษาป่าต้นน้ำให้อยู่คู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

การเข้าค่ายใน 2-3 ปี ที่ผ่านมา น้องนพอาศัยการระดมทุนขอข้าวสารอาหารแห้งจากชาวบ้าน โดยที่ไม่ขอปัจจัยเป็นตัวเงิน และให้น้องๆ ที่มาเข้าค่ายนำอาหารมาร่วม อาทิ ข้าว ปลากระป๋อง อาหารกึ่งสำเร็จรูป ผักพื้นบ้าน เป็นต้น ส่วนค่าเดินทางก็เขียนโครงการไปขอหน่วยงานต่างๆ หรือแกนนำชุมชน รวมถึงผู้ปกครองเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม ส่วนเรื่องการระดมเงินทุนกลุ่มเยาวชนจะใช้วิธีการเปิดหมวกเซ็ดหนึ่งทะเลตามสถานีรถไฟ และถนนคนเดินในวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ โดยสื่อถึงเรื่องราวอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือนำประเด็นร้อนมาเป็นเนื้อหาในการเซ็ดหนึ่งทะเล และเล่นดนตรีเพื่อชีวิต จินตลีลา และมโนราห์อีกด้วย โดยน้องนพ ซึ่งมีทักษะการเซ็ดหนึ่งทะเล จะเป็นแกนนำหลักที่จะแสดงโชว์ และมีน้องๆ ในกลุ่มช่วยกันขนของ และเล่นดนตรี

นั่นคือ การจัดกิจกรรมค่ายหรือกิจกรรมอื่นๆ ในแต่ละครั้งของกลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดงเหนือ จะมี น้องนพ พี่ใหญ่ของกลุ่มเป็นแกนนำหลักดำเนินการติดต่อประสานงานทางงบประมาณทำกิจกรรม โดยบางครั้งอาจจะมี น้องอัน คอยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย อีกทั้งยังมีการระดมเงินจากเยาวชน และขอการสนับสนุนจากผู้ใหญ่ แต่หลายครั้งที่ทำกิจกรรมเมื่อยังไม่ได้รับงบประมาณ น้องนพ ก็มาขอยืมเงินจากทางกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านไปใช้ก่อน และหลายกิจกรรมเกิดขึ้นจากความคิดอยากลองทำของเยาวชน ก่อนจะนำเสนอให้ผู้ใหญ่ได้เข้ามามีส่วนร่วม นอกจากนี้ น้องนพ กลายเป็นแกนนำหลักที่ต้องออกไปเรียนรู้นอกชุมชน หรือพาน้องๆ ออกไปร่วมทำกิจกรรมนอกพื้นที่กับเครือข่าย และเรียนรู้นอกชุมชน ด้วยวัยที่เริ่มย่างเข้าวัยหนุ่มสาวสามารถดูแลตัวเองได้ และช่วยเหลืองานกลุ่มอนุรักษ์

ชวนกันทำนา... พี่นพวัฒนธรรมท้องถิ่น

“อยากเห็นวิถีชีวิตในอดีต ตอนเด็กๆ ที่เคยเห็นการทำนาอยู่บ้างในชุมชน ได้นอนเล่นตามป่าซังข้าว แต่บ่อยๆ รุ่นหลังไม่เคยได้สัมผัสชีวิตแบบนั้นเลย ข้าวแต่ละเม็ดมาอย่างไร อยากให้น้องๆ ได้รู้”

เมื่อได้เห็นเพื่อนๆ ในบ้านอื่นๆ ทำนา พี่นพ จึงชักชวนกลุ่มเยาวชนทำนา เพื่อเป็นการฟื้นฟูวิถีการทำนาที่ได้เลือนหายไปจากชุมชนและฟื้นฟูนาร้างให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง เมื่อได้พี่เปิ้ล³ อดีตรุ่นพี่ในโรงเรียนที่เป็นแรงสนับสนุน “พี่มีนาอยู่ 3 ไร่ ถ้าอยากทำน้องๆ เข้าไปทำได้เลย” น้องนพ จึงไม่รอช้านำเรื่องไปปรึกษาทางผู้นำชุมชน และน้องในกลุ่มเยาวชนพร้อมทั้งชักชวนกันไปทำนา “เด็ก

3 นางสาวมาลินี ไทลวีจิต อดีตพี่เลี้ยงกลุ่ม โรงเรียนก้นดงราษฎร์ศึกษา

สนใจเพราะไม่เคยรู้เลยว่าการทำงานอย่างไร การทำหัตถ์อย่างไร ไม่รู้ขั้นตอนการทำงาน” เมื่อคุยกับผู้นำชุมชนก็เกิดการสนับสนุน “เอาแหละ ไม่เคยทำนานานแล้วกัน” เมื่อผู้ใหญ่เห็นชอบจึงไปพูดคุยกับน้องในกลุ่มอีกครั้งเพื่อกำหนดรูปแบบการทำงานและช่วยกันเตรียมงาน ทั้งพันธุ์ข้าว เตรียมพื้นที่ หาข้อมูลจากอาจารย์ในโรงเรียน ลงมือช่วยกันดำนา หนองมอส และหนองอัน ช่วยกันประสานงาน มีการนำรถไถมาช่วยไถ “ทำนาโยน ทำนาดำ” จึงเกิดขึ้นด้วยอยากทำให้ชาวบ้านได้เห็นความแตกต่าง เพราะหลายคนไม่รู้จักรักการทำงาน “เขาไม่รู้ว่าเราทำอะไร เอากล้าโยนขึ้นฟ้า ใ้กล้ามันปักเอง เขาก็บอกว่าปลูกข้าวแบบนั้นแล้วข้าวมันจะขึ้นหรือ มะ ก็ถามว่าพวกผมปลูกอย่างไร ปลูกแบบนั้นแล้วมันจะขึ้นหรือ” น้องนพอธิบายจนเกิดความเข้าใจ “มันเป็นนาโยน มันเป็นนาตามแนวทฤษฎีใหม่” ชาวบ้านก็ยังไม่มั่นใจว่าข้าวจะขึ้น แต่ทุกคนก็อาสาที่จะไปร่วมกับเด็ก ๆ เมื่อได้เวลาต้นข้าวก็เริ่มยืนต้นเอง เริ่มแตกกอ “ข้าวสูงมนะ แตกกอดี” ชาวบ้านเริ่มเห็นความแตกต่างได้ชัดเจนว่าการทำนาดำ ที่มีการบีบโคนข้าวให้จมดิน แต่นาโยน คือ การโยนตามธรรมชาติเพื่อให้ข้าวตั้งลำเอง การแตกกอจึงดีกว่า เพราะไม่ได้ไปกดโคนต้นข้าว ไกลวันขอแรงเกี่ยวข้าวชาวบ้านหลายคนก็เริ่มเตรียมตัว เมื่อหนองนพและเยาวชนแบ่งสายช่วยกันไปแจ้งข่าวในละแวกบ้านของตัวเอง เมื่อถึงเวลาลง บำ น้ำ อา ก็มาร่วมเกี่ยวข้าวกัน ข้าวที่ได้มาเมื่อสีเรียบร้อยแล้วก็นำมาเป็นของขวัญปีใหม่ ให้กับคนที่ช่วยกัน “ขอแรง” ทั้งคนเฒ่าคนแก่และเด็ก “น้อง ๆ เล็ก ป.5-6 สนใจ สนุกอยากเข้าร่วม ้วยที่อยากเรียนรู้อยู่ มองคนเฒ่าคนแก่ที่ไม่เคยทำนานานแล้ว 30-40 ปี เพราะขายนามาทำสวนยางพารากันหมด เขาก็มองว่าจากที่ไม่ได้ทำนานานก็ไม่มั่นใจว่าจะทำได้หรือไม่” แต่เมื่อได้ลงมือทำ หลายคนมีใบหน้ายิ้มแย้ม ได้หัวเราะ ได้พูดเรื่องราวเก่า ๆ “คนเฒ่า ได้ย้อนเรื่องราวอดีต พูดกันเสียงดัง ทำนาอย่างนั้น ฉันเคยได้แฟนโนนา เคยจับกันโนนา” ทำให้รู้สึกภาพเหล่านี้เขาไม่เคยเห็นมาก่อน ปัจจุบันกลุ่มเยาวชนจึงพยายามรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตการทำงาน และวิธีการขอแรง “คนสมัยก่อนเขาจะไปปรึกษาพูดคุยกันขณะทำนา”

ในวันนี้ เด็ก ๆ และผู้ใหญ่ในชุมชนได้เรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิม “ปู่ย่าเคยเลี้ยงดูพ่อแม่พวกเราได้อย่างไร เราสบายตอนนี้ ข้าวไม่ต้องไปปลูก นาไม่ต้องไปเก็บ ไม่ต้องทำอะไร อยู่บ้านเฉย ๆ ชื่อข้าวถูกกินเราก็ไม่อดแล้ว” ทำให้น้องได้รู้ว่าข้าวที่ได้มาแต่ละเม็ดพ่อแม่ต้องลำบากเพียงใด เช่นเดียวกับยางพาราแต่ละต้นที่พ่อแม่กรีด เพื่อให้พวกเขาได้ใช้จ่ายอย่างสบายในยามไปโรงเรียน พ่อแม่มีความเหนื่อยยากเพียงใด และยังทำให้พวกเขาได้เรียนรู้ และพื้นสังคมนอิดดี “คนทำนาได้พูด ได้หัวเราะ ได้แลกเปลี่ยน ได้ทำงานร่วมกัน” เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน การทำงานโดยไม่ต้องจ้าง ใช้วิธีการลงแรงช่วยงานกัน ถึงแม้ในปัจจุบันภาพเหล่านี้ได้เลือนหายไปแล้ว น้องนพ จึงพยายามทำให้มันกลับมาอยู่ในชุมชนอีกครั้ง ด้วยความรู้สึกที่ไม่อยากให้คนในชุมชนต่างคนต่างอยู่

น้องนพ หวังว่าในวันเด็กปีหน้าจะใช้งานนี้เป็นพื้นที่รื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง จัดลานวัฒนธรรมแสดงศิลปะท้องถิ่น ทั้งหนังตะลุง มโนห์รา จากคนเฒ่าคนแก่ “มีลานสักลานที่เป็นสถานที่จัดประกวด เพื่อจะได้ส่งเสริมให้ชาวบ้าน หรือคนเฒ่าคนแก่ รู้สึกสบายใจ ปลอดภัย” จากการจัดงานรดน้ำที่ผ่านมามีให้น้องนพได้เห็น “ยายแม่ กข์บรองเฮง คนที่ซบเป็นคนอื่น ๆ ก็พากันขึ้นตาม ยายนิลขบมโนห์รา คนที่เป็นมโนห์ราที่ซบด้วย สิ่งเหล่านี้มันคนรุ่นหลังอย่างพวกเราไม่ค่อยให้ความสำคัญ” กลุ่มเยาวชนจึงอยากใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงวิถีใหม่โดยดำรงวิถีท้องถิ่นดั้งเดิมไว้

“ผมเหนื่อย ผมท้อ แต่สิ่งที่ผมได้รับทำให้ผมเดินไปข้างหน้า ยิ้ม และเผชิญหน้ากับเพื่อน ๆ ได้ โดยไม่ต้องอายกับคำดูถูก ไม่ติดยา สามารถพูดคุยกับเพื่อน ๆ แลกเปลี่ยนกับเพื่อนได้ ได้ช่วยเหลือบ้านตัวเอง พัฒนาบ้านของตัวเอง โดยคนในชุมชนก็ชื่นชมไปกับเราด้วย เราทำจริง เราทำกิจกรรม ทำให้ชุมชนอยู่ดีขึ้น มีการพัฒนา มีการปรองดองกัน สามัคคี ไม่แตกแยกหรือต่างคนต่างอยู่ สิ่งที่เราเห็นมากที่สุด คือ รอยยิ้มของคนเฒ่าคนแก่ ที่เห็นเด็ก ๆ ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เวลาที่นั่งพูดคุยมีรอยยิ้มที่เต็มไปด้วยความไว้นื้อเชื่อใจกัน เราไม่ได้ทำอะไรเสียหาย เราก็กทำเพื่อบ้านของเรา ทำในสิ่งที่เรารัก เราก็กภูมิใจแล้ว” ความรู้สึกกับสิ่งที่ได้ทำของน้องนพ

กองทุน...เงินหมุนเวียนที่เคยมี...สนับสนุนให้เกิดกิจกรรม

การขอสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัด และองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อนำมาจัดค่ายในครั้งแรก เมื่อมีงบประมาณเหลือประมาณ 20,000 บาท นายก จึงนำเงินดังกล่าวเปิดบัญชีเป็นเงินกองทุนให้กลุ่มเยาวชนได้เบิกจ่ายหมุนเวียนทำกิจกรรม ด้วยรู้ดีว่าการเขียนโครงการของงบประมาณแต่ละครั้งต้องใช้ระยะเวลาหลายครั้งกว่าจะได้รับเงินสนับสนุนกิจกรรมก็จัดไปแล้ว กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำฯ ก็ต้องไปหยิบยืมเงินมาให้พวกเขาได้ทำกิจกรรมตามกำหนดการที่วางไว้ กลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดงเห็นว่ามีเงินกองทุนที่ผู้ใหญ่ใจดีไปชุมชนเปิดบัญชีไว้ให้ในกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน นั่นคือ กองทุน หรือ เงินกลุ่มเยาวชน จึงเริ่มต้นเกิดขึ้นด้วยการออมจากกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำฯ และพยายามส่งต่อแนวคิดในการจัดตั้งกองทุนในการทำกิจกรรมให้กับกลุ่มเยาวชนได้เห็นเป็นตัวอย่าง แต่ด้วยแกนนำกลุ่มอย่างน้องนพ ยังขาดทักษะการบริหารจัดการเงินกองทุนให้เกิดการหมุนเวียน ส่งผลให้เงินกองทุนในบัญชีของกลุ่มเยาวชนเหลือเพียงน้อยนิด อีกทั้งหมดไปกับการนำมาใช้จ่ายในการเดินทางเพื่อไปศึกษาดูงานกับเครือข่าย กอปรกับเงินไม่มีเงินหมุนเวียนเข้ามา และงบประมาณที่ขอการสนับสนุนจากอบต. ไม่ผ่าน ก็ต้องนำเงินส่วนนี้มาใช้ หลายครั้งเป็นเช่นนี้ตลอด จนวันนี้เงินกองทุนนี้จึงหมดไป

แม้ที่ผ่านมาและในวันนี้การทำงานใช้ระบบการระดมทุนจากผู้ใหญ่ และวิธีการระดมทุนกันเอง 50 บาท 100 บาท เพื่อนำเงินไปซื้อกับข้าวมาทำกินในระหว่างทำกิจกรรม แต่ น้องนพ แกนนำหลักของกลุ่มเยาวชนจึงเริ่มคิด และได้ชักชวนน้องๆ สมาชิกในกลุ่มร่วมพูดคุยถึงเงินกองทุนที่จะช่วยกันออมเงินเดือนละครั้ง 5-20 บาท ถึงแม้สมาชิกในกลุ่มจะเห็นด้วยแต่พวกเขาก็ยังไม่ได้ริเริ่มกัน ยังคงใช้เงินจากกองทุนเดิมที่หมุนเวียนเงินมาเติมเต็มหากใช้จ่ายเหลือจากการทำกิจกรรม หรือบางครั้งก็ไม่มีเงินเพียงพอที่จะนำมาใช้ในการทำกิจกรรม พวกเขาก็จะกลับไปใช้วิธีการระดมทุนกันเอง หรือขอการสนับสนุนจากผู้ใหญ่บ้าง

นอกจากนี้ในอนาคตอันใกล้กลุ่มผู้ใหญ่แกนนำในชุมชนอย่างน้อย ยังมีแผนที่จะสนับสนุนและผลักดันให้กลุ่มเยาวชนมีบทบาทในการจัดการขยะ ภายใต้ “โครงการธนาคารขยะ” เพื่อนำเงินรายได้ที่เกิดขึ้นมาเป็นเงินกองทุนของเยาวชน และยังช่วยจัดการให้สภาพแวดล้อมในชุมชนดีขึ้น โดยให้เยาวชนรับขยะที่สามารถนำมาขายได้ ทั้งขวดแก้ว พลาสติก เป็นต้น ทุก 1 อาทิตย์ ,15 วัน หรือ 1 เดือน จากครัวเรือนในชุมชน

ผู้ใหญ่ใจดี...เบื้องหลังการเติบโตของต้นกล้าบ้านคลองไม้แดงเหนือ

แม้ปัจจุบัน กลุ่มผู้ใหญ่ ถูกคุกคามจากนายทุน ทำให้ช่วงหลังๆ จึงไม่มีบทบาทในการขับเคลื่อนดูแลมากนัก เป็นเพียงการสนับสนุนการปลูกจิตสำนึกให้กับเยาวชนในชุมชนเป็นหลัก หากเด็กมานำเสนอกิจกรรม มีแผนการทำกิจกรรมที่ชัดเจน แกนนำชุมชนและกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำฯ ก็พร้อมที่จะสนับสนุนและร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชน แลคอยให้ความรู้ “ต้นไม้ชนิดไหนตัดได้ ชนิดไหนไม่ควรตัด” ด้วยผู้ใหญ่ยังคงคิดว่าไม่สามารถให้ปล่อยเด็ก ๆ เข้าไปทำกิจกรรมกันเองได้เพียงลำพัง ดังนั้น ชาวบ้านจึงกลายเป็นแรงสนับสนุนที่เข้มแข็ง คอยช่วยเหลือเด็ก ๆ ทุกครั้ง และแถบทุกครัวเรือน

นั่นคือ ผู้ใหญ่ในชุมชนจะเข้ามามีบทบาทเมื่อกลุ่มเยาวชนร้องขอเท่านั้น หากไม่มีการร้องขอก็จะคอยดูอยู่ห่างๆ เพื่อให้กลุ่มเยาวชนได้คิด ลงมือปฏิบัติ และเรียนรู้จากการลงมือทำกันเอง ถึงแม้ช่วงหลังๆ การจัดกิจกรรมต่างๆ ผู้ใหญ่จะปล่อยให้เด็กได้คิดแล้วค่อยนำมาปรึกษากลุ่มผู้ใหญ่ก่อนจะร่วมดำเนินการไปด้วยกัน โดยทางผู้ใหญ่จะช่วยในการประสานวิทยากร และจัดหางบประมาณมาให้เด็กได้เข้าค่ายทำกิจกรรมกัน “หากเด็กคิดอะไรขึ้นมา แล้วมานำเสนอ บางครั้งผมก็จะสนับสนุนเรื่องค่าใช้จ่าย จากเมื่อก่อนส่วนใหญ่จะขอรับการสนับสนุนในการทำกิจกรรมจากมูลนิธิ ปัจจุบันก็ยังขอการสนับสนุนจากมูลนิธิอยู่บ้างบางส่วน แต่ชุมชนก็มีงบประมาณที่ตั้งไว้เฉพาะการทำกิจกรรม น้อยมากที่จะนำเงินส่วนนี้มาใช้จ่าย” ส่วนใหญ่การสนับสนุนทุนจากกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชนจึงมาจากการลงขัน จากเงินในกระเป๋าของผู้ใหญ่แกนนำหลายๆ คน นอกจากนี้กลุ่มแม่บ้านยังมีส่วนช่วยรับผิดชอบเรื่องอาหารและเครื่องดื่ม หรือหลายครั้งที่ของบประมาณจากอบต. ที่จัดสรรไว้ให้เยาวชนทำกิจกรรมเรื่องสิ่งแวดล้อมไม่ได้งบประมาณ แต่ต้องจัดกิจกรรมเพราะได้กำหนดไว้แล้ว ผู้ใหญ่ก็ต้องทำหน้าที่หางบประมาณให้กลุ่มเยาวชนได้ทำกิจกรรมกัน

“การทำกิจกรรม เด็กมีความสามัคคี ดีกว่าแยกพรรคแยกพวก หรือมั่วสุมทำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ มีอะไรที่ขอความช่วยเหลือมาก็จะช่วยเหลือ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องอาหาร” ความรู้สึกภูมิใจของหน้า⁴ ที่มีส่วนร่วมสนับสนุนกิจกรรมของเยาวชน ทั้งนี้ทางกลุ่มออมทรัพย์เองยังคิดจะอยากให้กลุ่มเยาวชนมาเรียนรู้งานและช่วยชุมชนทำงานออมทรัพย์ชุมชน ช่วยเขียนสมุด สัญญากุ้ย้ม ช่วยจด เรียนรู้งานกันไป เพื่ออนาคตจะได้เข้ามาสืบทอดงานของผู้ใหญ่ต่อไป และด้วยหวังว่าอาจจะผลักดันให้เด็กเห็นความสำคัญของตัวเอง ได้พัฒนาทักษะของตัวเองได้ และอาจจะนำมาใช้ในการทำงานกลุ่มได้ด้วย

นอกจากนี้โครงการจอมป่า ของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้เข้ามา ทำงาน 3-4 ปี แล้ว เข้ามาจัดการองค์ความรู้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วมกับชุมชนและโรงเรียน จนเกิดกลุ่มเยาวชนขึ้นมา กลุ่มผู้ใหญ่ก็เกิดตามมา บทบาทขององค์กรเหล่านี้มีในเรื่องการจัดการทรัพยากร และการแบ่งเขตทำกิน พื้นที่ใช้สอย พื้นที่ป่า ให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ “คนอยู่กับป่า” และกำหนดแนวเขตขั้นป่า ป่าดงดิบ ป่าใช้สอย เพื่อวางข้อกำหนดกฎกติการ่วมกัน ประกาศใช้ในชุมชน ทำกระบวนการถอดองค์ความรู้ บทเรียนของชุมชน และพัฒนาการและการรวมกลุ่ม ทำให้กระบวนการจัดการในชุมชนเป็นระบบมากขึ้น ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมแลกเปลี่ยน มีเวทีร่วมคิดเห็นเพื่อพัฒนาชุมชน ซึ่งการเข้ามามีบทบาทของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน มิได้ส่งผลแต่เพียงการทำงานของกลุ่มผู้ใหญ่ แต่ได้สนับสนุนการทำกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนอีกด้วย ทั้งการสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรม การเสริมทักษะการจัดการกระบวนการค้า และการเป็นวิทยากร เป็นต้น นั่นคือ การเข้ามาผลักดันให้เกิดกิจกรรมและสนับสนุนกิจกรรมของทั้งกลุ่มผู้ใหญ่และเยาวชนควบคู่กันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เข้ามาผลักดันให้เกิดกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนจนชุมชนเข้มแข็งและดูแลกันเองได้

อุปสรรค...บททดสอบที่ต้องก้าวผ่าน

การดำเนินกิจกรรมพบเจอปัญหาอุปสรรคมากมาย ความเข้าใจไม่ตรงกัน ผู้ใหญ่บางส่วนไม่เห็นความสำคัญ “ทำไปทำอะไร ได้อะไร อยู่บ้านเฉยดีกว่ามั๊ย เรียนหนังสือเถอะ ทำไปก็ไม่ได้อะไร” แต่กลุ่มเยาวชนยังคงมองว่าสิ่งที่พวกเขาทำจะเป็นเครื่องพิสูจน์ในอนาคตข้างหน้าให้เห็นว่าสิ่งที่เด็ก ๆ ทำ ทำให้ชุมชนยืนอยู่บนฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน โดยเด็กในชุมชนที่ไปเรียนข้างนอก แต่สามารถกลับมาทำงานในบ้านตัวเองได้ ไม่ใช่เรียนแล้วต้องออกไปทำงานข้างนอก

แม้วันนี้ ปัญหาหลัก ๆ ของกลุ่มเยาวชน คือ 1) ความไม่เข้าใจมีอคติของผู้ปกครองบางคน การยอมรับที่ต้องใช้เวลา 2) สมาชิกเกือบทุกคนต้องช่วยเหลืองานครอบครัว 3) การเดินทางที่ไม่สะดวก ผู้ใหญ่ต้องพาเด็ก ๆ ไป ทำให้หลายครั้งเสียโอกาสในการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนอกชุมชน เช่น หากต้องไปร่วมกิจกรรมภายนอก หลายวัน ผู้ใหญ่ก็ไม่สามารถพาไปได้ ด้วยต้องประกอบอาชีพ หลายคนเป็นกำลังสำคัญหรือแรงงานในครัวเรือน และ 4) ช่วงเวลาว่างที่ไม่ตรงกันหลายคนต้องเรียนหนังสือ “เวลาเด็ก ๆ มาร่วมทำอะไรรู้ก็ดีใจ แต่บางทีก็ขาดความเป็นระเบียบ ฟี ๆ มีน้อย ในกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเด็กเล็ก จึงไม่เข้มแข็ง ถ้าหากจะให้เข้มแข็งต้องนำเพื่อนจากภายนอกมารวมกลุ่ม ด้วยภายในชุมชนมีน้อย เด็กพอเรียนสูงไม่ค่อยได้มาร่วม เด็กเล็ก ๆ จะเข้าร่วมทำกิจกรรมด้วยความสนุกเท่านั้น อยากให้มีเด็กโต ๆ เยอะ ๆ เพื่อจะได้ช่วยกันคิดช่วยกันทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งมากกว่านี้ น้อง ๆ ก็จะเดินตามแบบเข้มแข็ง กิจกรรมที่ทำยังอาจจะไม่เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจนมากนัก บางคนจึงไม่ค่อยอยากให้บุตรหลานเข้าร่วมกิจกรรม แทนที่คิดคนเดียว ไม่มีการวางแผนการทำงานล่วงหน้า ต้องหาผู้นำที่เข้มแข็งกว่านี้ ขาดการมอบหมายหน้าที่ที่ชัดเจน แม้วานพจะเป็นนักคิด มีแนวคิด

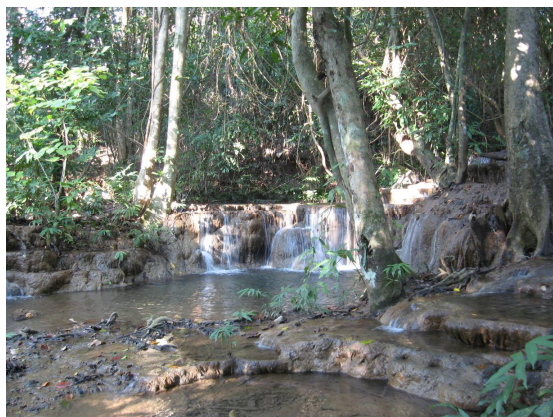
4 นางปราณี สองมือ แกนนำกลุ่มออมทรัพย์

มากมาย แต่ยังมีขาดระบบการจัดการ” นี่คือการรู้สึกของผู้ใหญ่บางคนในชุมชน อีกทั้งกลุ่มเยาวชนยังขาดกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง คือ การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ขาดองค์ความรู้เรื่องฐานข้อมูลชุมชน หลายคนยังไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้านำเสนอ แต่น้องนพ แกนนำหลักก็แก้ไขปัญหาโดยการมอบหมายงานให้น้องๆ ได้รับความรับผิดชอบ แล้วมานั่งสรุปกัน การไว้เนื้อเชื่อใจจากผู้ใหญ่ เครื่องมืออุปกรณ์ ไม่พร้อม ระบบการดูแลรับผิดชอบ เครื่องมือของตนเอง แก้ไขโดยสร้างกฎกติกาหรือสร้างข้อตกลงการใช้ร่วมกัน ปลุกจิตสำนึกให้ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ กลุ่มเยาวชนรักษาน้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดงเหนือ ยังต้องการฐานที่มั่นคง สมาชิกส่วนใหญ่ยังไม่มีความกระบวนกรคิดงาน ทำได้เพียงการร่วมลงแรง กระบวนการจัดค่ายในแต่ละปี ถือเป็น การถ่ายทอดงานและเรียนรู้ฐานของน้องๆ ในรุ่นต่อไปด้วย

ก้าวอย่างของการเติบโต...บทเรียนแห่งการเรียนรู้

“สมัยเด็ก ผมมักคิดเสมอว่าสิ่งที่ผมทำอยู่จะได้อะไรขึ้นมา วันหนึ่งผมได้คำตอบแล้วว่านอกจากการพัฒนาบ้านเกิด ผมยังได้เห็นรอยยิ้มของผู้ใหญ่ที่วางใจว่ามีลูกหลานที่รักบ้านเกิด ถือเป็นมิตรภาพที่ยิ่งใหญ่สำหรับผม”

เกือบ 7 ปี ที่กลุ่มเยาวชนรักษาน้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดงเหนือ คลุกคลีอยู่กับงานอนุรักษ์ โดยมี น้องนพ เป็นแกนนำสำคัญ ที่ทำหน้าที่ส่งผ่านแนวคิดดีๆ ร่วมกับแกนนำในชุมชน สู่รุ่นน้องเยาวชนบ้านคลองไม้แดงเหนือ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีในชุมชนหลายอย่าง อาทิ มีการกำหนดข้อตกลงเรื่องการใช้ป่าริมคลอง โดยเว้นระยะห่างเพื่อกันการชะล้างหน้าดิน การกำหนดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ รวมถึงแก้ไขปัญหาน้ำเสียจากโรงยาง ที่มีจุดเริ่มต้นจากการสังเกตเห็นปัญหาและชวนกันหาทางแก้ไขของกลุ่มเยาวชน “เมื่อก่อนชุมชนเราเคยมีปัญหาเรื่องน้ำเสีย ชาวบ้านไม่รู้ว่าปัญหาเกิดจากอะไร พอเราเด็กๆ จึงมารวมตัวกันเพื่อหาสาเหตุจนพบว่า น้ำเสียเกิดจากโรงยางที่ปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำคลอง ส่งกลิ่นเหม็น จึงนำข้อมูลมาปรึกษาผู้ใหญ่ เกิดเป็นความร่วมมือในการแก้ปัญหาหารือกันระหว่างโรงยางและคนในชุมชน นำไปสู่การสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย ทำให้น้ำมีคุณภาพดีขึ้นเป็นลำดับ ไม่ส่งกลิ่นเหม็นรบกวนชาวบ้านอีกต่อไป” เสียบอกเล่าของน้องนพ

ปัจจุบันกลุ่มเยาวชนรักษาน้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดงเหนือ มีสมาชิกลดลงเหลือเพียง 25 คน เด็กๆ หลายคนมีภาระด้านการศึกษาต้องออกไปเรียนต่อนอกพื้นที่ หรือในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร แต่แกนนำสำคัญของกลุ่มเยาวชนอย่างน้องนพ ยังคงปักหลักอยู่ในบ้านเกิด หาเลี้ยงชีพด้วยการกรีดยาง และยังคงทำหน้าที่เป็นแกนนำในพื้นที่ ขับเคลื่อนงานด้านอนุรักษ์ของชุมชนอย่างแข็งขัน โดยการนำข้อคิดจากประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมา “ธรรมชาติเป็นครู เรียนรู้กับชุมชน ผูกตมจากการปฏิบัติจริง” พาน้องๆ เรียนรู้และขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชนต่อไป

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงมากมายที่เกิดขึ้นกับชุมชนและทรัพยากรในบ้านตัวเองแล้ว แม้แต่กลุ่มเยาวชนยังเกิดความสนิทสนมและความสามัคคีมีมากขึ้นจากการทำกิจกรรม เมื่อสมาชิกลดน้อยลง กิจกรรมก็เริ่มห่างหายไปบ้าง น้องปุ๋ย เข้าร่วมทำกิจกรรมกับเพื่อนในกลุ่มด้วย “อยากเห็นชุมชนมีการพัฒนา อยากฝึกทักษะการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ในชุมชน อยากมีความกล้าแสดงออก โดยเริ่มจากการเข้าร่วมกิจกรรมโดยการแสดงความคิดเห็นได้พูดคุยกับคนในกลุ่ม ได้เรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ ในรูปแบบการทำงานเชิงอนุรักษ์” วันนี้น้องปุ๋ย⁵ ได้เรียนรู้งานในการทำหน้าที่จากการร่วมกิจกรรม รู้จักการทำงานเป็นหมู่คณะมากขึ้น รู้จักความรับผิดชอบในงานที่ทำ จากที่ไม่เคยได้ร่วมกิจกรรมแบบนี้พอได้

5 นางสาวปิยนุช ทองเสน่ห์ เลขา กลุ่มเยาวชนรักษาน้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดงเหนือ

เข้าร่วมก็เห็นความแตกต่างของการทำงานหลายอย่าง เช่น การร่วมกิจกรรมทางโรงเรียน คือ การร่วมกันทำแบบมีเป้าหมายได้สำเร็จ แต่การร่วมกลุ่มกันทำกิจกรรมอนุรักษ์นั้นก็จะเห็นผลต่อใช้เวลาในการทำงาน และสำหรับน้องออย⁶ “ออยมีความรับผิดชอบงานมากขึ้น และรู้จักตัวเองมากยิ่งขึ้น จากการที่ไม่รู้จักความรับผิดชอบ ก็มีความรับผิดชอบแล้วก็ ได้ช่วยเหลือคนอื่น และพัฒนาชุมชน ก็รู้สึกว่าตัวเองมีความเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น เมื่อก่อน จะเป็นคนไม่ค่อยพูด แต่ตอนนี้ก็รู้สึกว่ากล้าแสดงออกมากยิ่งขึ้น” สมาชิกอีกคนที่ก้าวเข้ามาร่วมกิจกรรมโดยมีแรงจูงใจจากคนในชุมชนที่ช่วยกันดูแลรักษาป่า เธอจึงอยากให้อีกกิจกรรมที่กลุ่มทำช่วยให้ชุมชนมีความแข็งแกร่งขึ้น และเยาวชนในชุมชนรู้จักพัฒนาชุมชนของตนเอง

ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของกลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำตกเนินนกงูบ้านคลองไม้แดงเหนือ:

ในการค้นหาปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ จากกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดค่ายและการจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันของเยาวชนรักษ์น้ำตกเนินนกงูบ้านคลองไม้แดงเหนือ

- การสนับสนุนและการหนุนเสริมจากผู้ใหญ่ในชุมชน ทั้งในเรื่องแนวคิดที่แตกต่างให้เด็ก ๆ ได้คิด ผ่านการแนะนำ หรือให้คำปรึกษา ทำให้เด็กได้เห็นกระบวนการคิดที่เป็นภาพใหญ่ การยอมรับและเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองที่ช่วยให้กลุ่มเยาวชนได้เรียนรู้กระบวนการทำงานและการแก้ไขปัญหา
- ความต่างของช่วงวัย ประสบการณ์และความคาดหวังที่ต่างกันของสมาชิกในกลุ่ม แกนนำรุ่นบุกเบิก มีความมุ่งมั่นที่จะขยันงานสูง แต่เยาวชนผู้ตาม และแกนนำร่วมกระบวนการยังขาดทักษะและประสบการณ์ที่จะทำให้พวกเขาเข้าใจจุดมุ่งหมายที่พี่แกนนำวางไว้ กิจกรรมที่ออกมาจึงอาจจะไม่เหมาะสม ทำให้สมาชิกรู้สึกเบื่อหน่าย ไม่สนใจกิจกรรมที่ทำเข้าร่วมเพียงเพื่อสนุกสนานแต่ละครั้ง
- การเดินทางออกไปทำกิจกรรมภายนอกหรือไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่น เกิดขึ้นได้ยาก ด้วยผู้ปกครองยังไม่เห็นความสำคัญไม่เข้าใจการเข้าร่วมทำกิจกรรมกับภายนอก มีความเป็นห่วงเรื่องความปลอดภัย อีกทั้งด้วยการเดินทางที่ไม่สะดวกมากนักหรือจะพูดได้ว่าค่อนข้างจะลำบาก จำเป็นที่จะต้องใช้รถส่วนตัว แต่หากมีการทำกิจกรรมภายในชุมชนจะให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ทำให้หลายครั้งสมาชิกในกลุ่มขาดโอกาสในการเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือพัฒนาทักษะร่วมกับเพื่อนๆ ต่างกลุ่ม

⁶ นางสาวกนกรรณ พุ่มเกตุ เจริญิก กลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำตกเนินนกงูบ้านคลองไม้แดงเหนือ

ต้นกล้า...แห่งการเปลี่ยนแปลง

นายพนพิต เมืองแก้ว หรือ “น้องนพ” อายุ 21 ปี จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีอาชีพเป็นชาวสวน

“ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น” คือ คำบอกเล่าของคนในชุมชนที่พูดถึง น้องนพ ที่ก้าวเข้ามาขับเคลื่อนงานด้าน “ป่าชุมชน” ด้วยเหตุผลว่า เห็นพ่อแม่ทำมาตั้งแต่เด็ก ๆ ทำให้เขาค่อย ๆ ซึมซับธรรมชาติรอบตัว และอยากมีส่วนร่วมในการดูแลป่าชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ น้องนพ เป็นเยาวชนในหมู่บ้านที่ทำงานด้านอนุรักษ์มาตั้งแต่ปี 2546 โดยได้รับแรงบันดาลใจจากผู้ใหญ่ที่เป็นต้นแบบทั้งผู้ปกครองและรุ่นพี่ที่โรงเรียน ได้เห็นพ่อแม่และเพื่อนบ้านรวมกลุ่มกันขับเคลื่อนเรื่องสิทธิชุมชน การจัดการทรัพยากร การดูแลจัดการป่า เขาจึงอยากเดินตามแนวทางที่พ่อแม่ปลูกฝังไว้ “สมัยผมเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ได้ตามพ่อแม่ไปดูงาน ไปช่วยงาน จึงอยากทำเพื่อแบ่งเบางานของพ่อแม่บ้าง” กอปรกับที่โรงเรียนมีพี่ ๆ ทำกิจกรรมเช่นนี้มา

ก่อนทำให้น้องนพได้มีโอกาสได้เรียนรู้กระบวนการทำงานจาก ๆ พี่ น้องนพจึงรวมกลุ่มกับเพื่อนๆ ในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงทำกิจกรรม ภายใต้ชื่อกลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดงเหนือ

จากเยาวชนตัวน้อยที่เรียนรู้การทำงานจากรุ่นพี่ วันนี้น้องนพเปลี่ยนบทบาทเป็นแกนนำเยาวชนที่คอยกระตุ้นหนุนเสริมให้เพื่อนๆ ในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลจัดการทรัพยากรในบ้านเกิด เป็นตัวกลางเชื่อมประสานงานกับผู้ใหญ่และหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัด และสื่อสารแนวคิดสู่สังคมภายนอก เพื่อจุดประกายให้ชุมชนอื่นๆ และชุมชนใกล้เคียงเกิดแรงบันดาลใจ ถือเป็น การส่งผ่านแนวคิดด้านการอนุรักษ์ป่า วิถีชีวิต ประเพณี การละเล่นของท้องถิ่นอันเป็นอัตลักษณ์ที่น่าภูมิใจ รวมถึงการติดต่อประสานงานทางงบประมาณให้เพื่อนๆ ทำกิจกรรม มีทั้งการระดมเงินจากเยาวชน ขอการสนับสนุนจากผู้ใหญ่ และหากเป็นรูปแบบการเข้าค่ายจะขอข่าวสารอาหารแห้งจากหน่วยงานร้านค้าบ้าง นอกจากนี้ น้องนพ ยังใช้ความสามารถและความถนัดส่วนตัวในการขีดหนึ่งทะเล่ง มาระดมทุนในการทำกิจกรรมของกลุ่ม และกลายเป็นเยาวชนผู้สืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนด้วยบทบาท “นายหนึ่ง” และรามโนราห์อีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากคนไม่ค่อยพูด มีความสามารถกล้าพูดคุย กล้านำเสนอให้เพื่อนๆ รู้ว่า “ชุมชนของตนเองเป็นอย่างไร แตกต่าง มีอะไรเกิดขึ้นในชุมชน ชาวบ้านหลายคนอาจไม่กล้าพูด บอกและหันมาพูดกันตรงๆ เพื่อหาทางแก้ไขร่วมกัน ถ้าเราไม่ทำสิ่งเหล่านี้ ชุมชนก็คงต่างคนต่างอยู่ แต่ผมกระตุ้นให้เขาว่า มันเกิดอะไรขึ้นในชุมชน เราต้องทำอะไรบ้าง” น้องนพ จึงเป็นเสมือนตัวคอยกระตุ้นให้ชาวบ้านไปร่วมประชุมต่างๆ จัดคนเข้าร่วมประชุม หรือหากผู้ใหญ่ไม่ว่าง น้องนพ ก็จะไปแทนแล้วก็กลับมาเล่าให้ชุมชนฟังอีกที คอยประสานงานและกระตุ้นให้คนในชุมชนได้รับข่าวสารและความเคลื่อนไหวในการทำงานของชุมชนเครือข่าย 7 บ้าน เคลื่อนไหวอย่างไร มีปัญหาอะไร วันไหนมีประชุมเครือข่าย วันไหนมีเวทีสัญจรของแต่ละบ้าน การเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดจาก “เราได้เรียนรู้ ได้ศึกษา จึงพัฒนาตัวเองขึ้นมา”

ในวันนี้จากการทำกิจกรรมที่ผ่านมา ทำให้น้องนพเห็นคุณค่าความเป็นดั้งเดิมของชุมชน ขณะที่เขามองว่าเด็กรุ่นใหม่ไม่เหลือตัวตนของความเป็นท้องถิ่น ไม่มีอัตลักษณ์ของความเป็นคนใต้ ยึดติดกับค่านิยมสมัยใหม่ จบการศึกษาแล้วไม่กลับมาบ้าน ซึ่งเขาคิดว่าบางครั้งอาจไม่จำเป็นนักที่ชีวิตคนจะเดินไปบนเส้นทางนั้น น้องนพ จึงเลือกที่จะไม่เรียนต่อและหยุดการศึกษาไว้ที่มัธยมศึกษาตอนต้น และปักหลักหาเลี้ยงชีพด้วยการกรีดยางอยู่ในชุมชน “ตอนแรกว่าจะออกมาตั้งแต่ ม.1 แล้ว ตอนนั้นออกมาแล้วครั้งหนึ่งเพื่อมาทำกิจกรรมกับผู้ใหญ่ในชุมชน แล้วก็เข้าไปใหม่ เนื่องจากมีคนขอร้องให้มาเรียน เลยเรียนให้จบ ม.3 จากนั้นก็ทำงานให้ชุมชนบ้านเกิดและครอบครัว” ช่วงที่น้องนพตัดสินใจไม่เรียนต่อ ก็มีเสียงจากผู้ใหญ่บางคนต่อต้านและถามว่า “มึงไม่เรียนแล้วจะทำอะไรกิน ตอนนั้นไม่ได้พูดอะไรมาก ก็ตอบไป แคกรีดยางอยู่บ้าน นึกไปว่าการเรียนต่อแล้วไม่กลับมาชุมชนกับการไม่เรียนต่อแล้วช่วยงานชุมชน อย่างไหนถึงจะดี จึงตัดสินใจเลือกรับจ้างกรีดยางอยู่ที่บ้าน ให้น้องสาวเรียน เพราะใจจริงตัวเองอยากทำงานในชุมชนมากกว่า ไม่อยากไปไกลบ้าน

และคอยช่วยเหลือผู้ใหญ่ทำงาน คอยประสานงานกับชุมชนต่างๆ และพาน้องๆ นอกชุมชนและในชุมชนมาทำกิจกรรมร่วมกัน” นอกจากนี้ความคิดของผู้ใหญ่ที่ดูถูกน้องนพว่าเรียนน้อยก็เริ่มเปลี่ยนไป เมื่อเห็นว่าเป็นคนทำงานจริงมีประโยชน์ต่อตัวเองและส่วนรวม จากที่เคยเห็นต่างก็เริ่มเข้ามาให้คำปรึกษา และนำมาสู่การร่วมงานในที่สุด

พี่เลี้ยงในชุมชน...ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

นายประพันธ์ หนองศรี หรือ “นายก” ชาวสวนยางพารา

ประพันธ์ หนองศรี หรือ พี่เยาวชนเรียกกันติดปากว่า นายก เป็นแกนนำกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และแกนนำคนสำคัญในชุมชนที่ผลักดันให้เกิด การรวมกลุ่มของเด็กเยาวชนในชุมชน เพื่อรวมตัวกันทำกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำร่วมกับกลุ่มผู้ใหญ่ นายก จึงเป็นทางที่ปรึกษา ให้กำลังใจ ประสานงาน และช่วยเหลือการทำงานของกลุ่มเยาวชนในทุกเรื่องที่เราขอมา อีกทั้งยังมีบทบาทหน้าที่ช่วยระดมงบประมาณทั้งจากหน่วยงานภายนอก และการระดมทุนจากคนในภายในชุมชนทำให้กลุ่มเยาวชนมีกิจกรรมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ นายก มิได้มองเพียงการสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนเท่านั้น แต่หากคิดที่จะช่วยสนับสนุนความเป็นอยู่ในครอบครัวของเยาวชนที่มีปัญหา เยาวชนหลายคนต้องหาเลี้ยงชีพตัวเอง ด้วยพ่อแม่มีปัญหาคอครัวแตกแยก โดยการคิดหาอาชีพที่จะให้เยาวชนได้ทำและสามารถเลี้ยงชีพได้ หรือช่วยสนับสนุนเงินลงทุน และติดต่อให้มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้ามาช่วยเหลืออีกทาง ด้วยความเป็นห่วงอนาคตของลูกหลานในชุมชน ไม่อยากให้เร่ร่อนออกไปอยู่นอกชุมชน และเห็นว่าควรให้กำลังใจจากคนรอบข้างเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้พวกเขายืนหยัดอยู่ได้ ด้วยคิดว่า “เราคือสังคมเดียวกัน” นายกจึงระดมเงินจากแกนนำ “แกนนำหลายคน บริจาคผ่านมาทางผมแล้ว และนำไปลงทุน แม้เงินช่วยเหลือสังคมในชุมชนจะมีอยู่ แต่ก็ไม่นำมาใช้เพราะกังวลว่าหากนำไปช่วยเหลือเพียง 1-2 คน อาจเกิดปัญหาความขัดแย้งภายในได้ มองปัญหาของแต่ละคนให้ออก และจะช่วยคนที่เดือดร้อนจริง “ถ้าระดมทุนได้ระดมทุน แต่หากให้การสนับสนุนเป็นต้นแบบ มีการติดตามประเมินผล ถ้าเกิดผลดีสามารถสร้างรายได้ให้กับเยาวชนได้ ก็จะนำมาเป็นแบบอย่างให้คนในชุมชน”

“ไม่ว่าทำกิจกรรมอะไร ผมจะภาคภูมิใจเสมอ แต่เราปล่อยให้ผู้สูญหายไปเลยคงไม่ได้” การเปลี่ยนแปลงของเด็กที่จะช่วยงานชุมชนมากขึ้น กล้าพูด กล้าแสดงออก ยังมีน้อยอยู่ ยังหาไม่เจอคนที่จะมาเป็นแกนนำ เกือบทุกครั้งนายกจะไปเปิดงานให้เด็กๆ หาวิทยากรมาให้ความรู้ “เมื่อเข้าค่ายจะถามนพ เสมอว่าได้อะไรบ้าง เด็กส่วนใหญ่จะสนุกกับการทำกิจกรรม ร้องเพลง เสร็จกิจกรรมก็เสร็จไป ไม่มีการเก็บเกี่ยวความรู้มาใช้ จะเริ่มกันใหม่อีกครั้งก็เมื่อถึงเวลาเข้าค่ายครั้งต่อไป แต่อย่างน้อยการได้ทำกิจกรรมของเด็กๆ มันก็จะปลูกฝังอยู่ในจิตใจของพวกเขา และช่วยลดปัญหาเสพติดปีหนึ่งเรียกเด็กเข้าร่วมทำกิจกรรมกัน 1 ครั้ง โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ ดีกับผู้ปกครองหลายๆ คน” ความรู้สึกที่นายกมีต่อการทำกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน

“ผมอยากให้เด็กศึกษาเรียนรู้วิธีการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ และเป็นแหล่งน้ำให้ต้นไม้ที่อยู่คลอง อีกทั้งคิดว่าผลักดันให้เยาวชนได้เพิ่มปริมาณต้นไม้ริมคลองให้มากยิ่งขึ้น ไม้ริมคลองต้องมี แม้จริง ๆ แล้วมีกฎระเบียบของกลุ่มอยู่แล้ว เช่น สวนยางริมคลอง ต้องปลูกยางพาราห่างจากริมคลองประมาณ 10-15 เมตร และปลูกไม้อื่นเสริม”

เรื่องเล่าจากต้นกล้าแห่งคลองไม้แดง

ลูกไม้ไกลต้น...คนไม้ไกลบ้าน

นพชิต เมืองแก้ว

ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น จากคำบอกเล่าของคนในชุมชน กล่าวถึงกลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดง เหนือ-เคี่ยมงาม ตำบลน้ำร้อน อ.กันตัง จ.ตรัง

จากเด็ก ๆ ตัวเล็ก ๆ เติบโตจากการปลูกฝังมาจากพ่อแม่ที่คอยติดตามทำกิจกรรมจนกลายเป็น ต้นกล้าแกนนำที่เติบโต แข็งแรง และพร้อมที่จะสานต่อเจตนารมณ์ของคนในชุมชน ขับเคลื่อนกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนของพวกเราและชุมชนใกล้เคียง เช่น การจัดค่ายอาสา เดินสำรวจป่า สำรวจแหล่งน้ำในชุมชนและเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และสมุนไพรมหาภูมิปัญญาของเรา ทำให้พวกเราเกิดการเรียนรู้ มีเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างเยาวชนกับชุมชน และได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรประเพณีวัฒนธรรม ศิลปะ การแสดงพื้นบ้าน และวิถีชีวิตภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของพวกเรา เกิดการเรียนรู้ในห้องเรียนที่ได้รับมากกว่าการเรียนรู้ในห้องเรียนตามปกติ ตลอดจนการมีพื้นที่ให้พวกเราและเยาวชนในชุมชนได้ทำกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ และสร้างจิตสำนึกความเป็นจิตอาสาให้กับพวกเราเยาวชนคนรุ่นใหม่ จากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง ตลอดจนการหนุนเสริมกระบวนการทำงานเรียนรู้การทำงานชุมชนของ พ่อ แม่ พี่ ป้า น้า อา เช่น การจัดการทรัพยากรในชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนนุ้ย กองทุนข้าวสาร กลุ่มแก้ไขปัญหาคูหาที่ดิน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มเยาวชน

พวกเรา กลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดงเหนือ-เคี่ยมงาม ยังมีการนำการแสดงพื้นบ้าน “หนึ่งทะเลสอง มโนราห์ ดนตรี” มาเป็นสื่อในการรณรงค์เผยแพร่กิจกรรมที่พวกเราทำออกสู่สาธารณะ ควบคู่กับการทำงานที่เข้าถึงคนในชุมชนและใกล้เคียง ที่ได้สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน กว่าที่จะมาถึงวันนี้ พวกเราได้ผ่านร้อน ผ่านหนาว ผ่านอุปสรรค คือ การยอมรับของผู้ใหญ่และคนในชุมชน บางกลุ่มที่ยังมองไม่เห็นถึงผลของกิจกรรมที่พวกเราทำกัน จึงเกิดข้อขัดแย้ง และไม่ให้ความร่วมมือกับการทำกิจกรรมของพวกเรามากนัก ซึ่งจะเกิดขึ้นเพียงการทำกิจกรรมในช่วงแรกๆ เท่านั้น แต่ก็ยังมี พ่อ แม่ ผู้ใหญ่ที่คอยให้กำลังใจและสนับสนุนให้คำแนะนำให้คำปรึกษา ทำให้พวกเราไม่ย่อท้อ ตั้งหน้าตั้งตาทำงาน แอบคิดในใจว่า “สักวันหนึ่งเราคงจะเข้าใจในสิ่งที่เราทำ สักวันหนึ่งวันเวลาคงจะเป็นเครื่องพิสูจน์ตัวเราได้” บางคนถามพวกเราว่า “สุทำไปทำไม ได้ไหมมั่งที่สุทำ เอาเงินที่ไหนเอาเวลาไปเรียนต่อ ทำงานหาเบียดดีกว่าหม้าย ทำไรไรสาระ” แต่พวกเราก็ไม่ได้สนใจกับคำพูดของคนเหล่านั้น หวังเพียงว่าสักวันหนึ่งเราคงได้เห็น ได้รู้ ได้เข้าใจ สิ่งที่เราได้สานต่ออุดมการณ์ เจตนารมณ์ ของพ่อแม่ พี่น้อง น้าอา ที่ร่วมกันขับเคลื่อนกันมาจนถึงทุกวันนี้

ทรัพยากรบ้านเราทั้ง ป่า ไม้ สายน้ำ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของชุมชน คงเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของทุกคนที่ได้เห็น ยืนอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิมที่ยังเข้มแข็ง เป็นหัวใจ ที่สำคัญถึงแก่นแท้ของชุมชน และกลุ่มเยาวชนของพวกเรา คงยืนหยัด ดำรง วิถีชีวิตอยู่ในชุมชนของตัวเอง ถึงจะโบยบินไปไกลเพียงไร สุดท้ายก็บ้านเราดีที่ สุด

“ธรรมชาติเป็นครู เรียนรู้กับชุมชน ผักฝ่นจากการปฏิบัติจริง บาวเหื้อ สาวเหื้อ เรารักษ์บ้านเกิด”

กลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำตกเนินนกยูงบ้านคลองไม้แดงเหนือ

ผู้ประสานงาน คุณประเสริฐศักดิ์ ทองสุข

ที่อยู่ 114/2 หมู่ 8 ตำบลบ่อน้ำร้อน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง 92110

โทรศัพท์ 08 2802 6211 E-mail : nnn333nop@hotmail.com